

Матюшенко Ігор Юрійович
доктор економічних наук, професор
кафедри міжнародних економічних відносин
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
провідний науковий співробітник
Лабораторії правового забезпечення
стратегічного розвитку економіки
НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID 0000-0001-9866-9025

ВПЛИВ ДЕРЖАВИ НА ВИЗНАЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНІВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

У науковій роботі досліджується вплив державного втручання на інтелектуальну спеціалізацію регіонів європейських країн на прикладі регіонів Італії та Польщі. На основі аналізу узгодженості фактичних стратегічних рішень та політичних втручань із концептуальною основою інтелектуальної спеціалізації зроблено відповідні висновки.

Ключові слова: інтелектуальна спеціалізація, стратегії інтелектуальної спеціалізації, пріоритети інтелектуальної спеціалізації.

The influence of the state intervention on the intellectual specialization of the regions of the European countries is investigated in the scientific work, on the example of the regions of Italy and Poland. Based on the analysis of the consistency of actual strategic decisions and political interventions with the conceptual basis of intellectual specialization, the relevant conclusions are drawn.

Keywords: intellectual specialization, strategies of intellectual specialization, priorities of intellectual specialization.

В умовах реалізації Угоди про асоціацію України з ЄС постає проблема застосування європейського досвіду впровадження стратегії розумних спеціалізацій регіонів для України як новітнього інстру-

менту поєднання регіональної і промислової політики європейських країн в сучасних умовах нової промислової революції. Як наслідок, вивчення стану реалізації концепції розумних спеціалізацій регіонів в європейських країнах і можливих напрямків застосування цієї стратегії в Україні, спрямованої на підтримку й покращення конкурентних позицій країни в цілому, є сьогодні вкрай актуальним напрямом досліджень.

Основною метою дослідження є оцінка впливу державного втручання на інтелектуальну спеціалізацію регіонів європейських країн на прикладі регіонів Італії та Польщі.

Для оцінки впливу державного втручання на інтелектуальну спеціалізацію регіонів європейських країн було запропоновано визначити пріоритети інтелектуальної спеціалізації як відмінну комбінацію чотирьох вимірів: (А) сектори або ланцюжки цінностей, що мають першочерговий інтерес для втручання; (В) трансформаційні процеси, що підлягають активізації (застосування технологій); (С) суспільні виклики, які потрібно вирішити; та (D) природні та / або культурні ресурси, що використовуються (наприклад, морська екосистема, альпійська екосистема, культурна спадщина).

Перетин цих вимірів визначає набір заходів, на які слід орієнтуватися в політичному втручанні. На практиці, оскільки взаємодія між усіма чотирма аспектами може представляти надто обов'язкове обмеження щодо заходів із підтримки інновацій, які потребують певного простору для експериментів, доцільно вважати як пріоритетні завдання інтелектуальної спеціалізації ті сфери, що визначені як поєднання принаймні двох із чотирьох вимірів [1].

У табл. 1 наведені узагальнені дані, що були одержанні з Відкритої платформи даних на сайті Операційної програми з реалізації Політики згуртованості ЄС на період 2014–2020 рр. (дослідження даних по країнах), на яких наведені щорічні звіти за вказаними країнами [1; 2].

Інформація про фактичне впровадження політики інтелектуальної спеціалізації виходить з аналізу 285 заявок на отримання пропозицій із використанням ресурсів ERDF-TO1, розпочатих у рамках 46 Оперативних програм ERDF в Італії, Польщі, Португалії, Чехії,

Угорщині, Литві та Словенії, які представляють сукупність запитів на фінансування, опублікованих у вказаний період 39 регіонами та семи національних органів влади.

Таблиця 1

Інформація про фактичне впровадження політики інтелектуальної спеціалізації європейських країн у 2014–2018 рр.

Країни	Загальна кількість запитів	Загальні ресурси, ERDF та національний внесок (€, млн.)	Внесок ERDF (€, млн)	Загальне фінансування ERDF-TO1 на 2014-2020 роки (€, млн)	Частка у загальному обсязі фінансування ERDF-TO1, виділеного за допомогою запитів (%)
Італія	70	1322	774	3513	22,0
Польща	109	3860	3860	8351	46,2
Португалія	54	1253	1253	2329	53,8
Чехія	24	873	829	2421	34,2
Угорщина	11	1405	1194	2149	55,6
Латвія	10	245	245	679	36,0
Словенія	7	94	75	462	16,3
Разом	285	9052	8230	19904	41,4

Джерело: складено за матеріалами [1; 2].

У табл. 2 наведено порівняння пріоритетів смарт-спеціалізації Італії та Польщі на різних рівнях у 2014 – 2018 рр.

З табл. 2 бачимо, що практично у всіх досліджуваних документах RIS3 пріоритети визначаються за допомогою багаторівневої схеми, де вищі рівні містять ряд елементів, кожен з яких узгоджується з декількома елементами, визначеними на нижчому рівні, що створює деревоподібну структуру. Тільки в стратегії італійського регіону Умбрія пріоритети представлені однорівнево. У 14-х стратегіях пріоритетні дерева включають два рівні; у 24-х стратегії вони включають три рівні [1; 2; 3; 4]. Таблиці a1 та a2 до додаткових даних в [1; 2] повідомляють про кількість елементів на кожному рівні дерев пріоритету для кожної RIS3.

Таблиця 2

Порівняння пріоритетів смарт-спеціалізації Італії та Польщі на різних рівнях у 2014–2018 рр.

Розміри	Кількість елементів рівня 1: комбінації, що оцінюються з урахуванням інформації, що надається лише в рівні 1 (стовпець, %)			Кількість елементів першого рівня: комбінації оцінюються з урахуванням інформації, що надається на всіх рівнях (стовпець, %)		
	Італія	Польща	Разом	Італія	Польща	Разом
A	57(51,8)	43(48,9)	100(50,5)	7(6,4)	4(4,5)	11(5,6)
B	5(4,5)	9(10,2)	14(7,1)	2(1,8)	3(3,4)	5(2,5)
C	16(14,5)	8(9,1)	24(12,1)	1(0,9)	-	-
D	1(0,9)	1(1,1)	2(1,0)	-	-	-
A+B	10(9,1)	11(12,5)	21(10,6)	58(52,7)	21(23,9)	79(39,9)
A+C	11(10)	11(12,5)	22(11,1)	4(3,6)	2(2,3)	6(3,0)
A+D	3(2,7)	1(1,1)	4(2,0)	-	-	-
B+C	1(0,9)	-	1(0,5)	11(10,0)	2(2,3)	13(6,6)
B+D	4(3,6)	-	4(2,0)	2(1,8)	-	2(1,0)
C+D	-	-	-	-	-	-
A+B+C	1(0,9)	4(4,5)	5(2,5)	18(16,4)	56(61,4)	72(36,4)
A+B+D	-	-	-	5(4,5)	1(1,1)	6(3,0)
A+C+D	1(0,9)	-	1(0,5)	-	1(1,1)	1(0,5)
B+C+D	-	-	-	-	-	-
A+B+C+D	-	-	-	2(1,8)	-	2(1,0)
Разом	110	88	198	110	88	198

Джерело: складено автором за матеріалами [1; 2; 3; 4].

З табл. 2 видно, що 39 розглянутих стратегій містять:

- в загальній складності 198 пунктів найвищого ієрархічного рівня структури пріоритетів, який можна позначити рівнем 1, із середнім значенням приблизно п'ять, максимум вісім та мінімум три;
- 92 % (183) пріоритетів першого рівня співпадають з одним або декількома пріоритетами рівня 2;
- 43,2 % (86) далі узгоджуються на третій рівень;
- лише 8 % (16) пріоритетів, перелічених на рівні 1, більше не використовуються.

Елементи, перелічені для кожного рівня в структурі пріоритетів, можна класифікувати відповідно до одного або декількох із чотирьох вимірів, представлених у третьому розділі. Ліва частина табл. 2 повідомляє про тип та частоту комбінацій розмірів, які ми спостерігаємо на рівні 1 в дереві пріоритетів. Половина елементів позначає сектори або ланцюги цінностей (A), тоді як 70 % класифікуються як A, B або C. Таблиці a3 і a4 в додаткових даних в [1; 2] представляють описи пріоритетів рівня 1 для кожного RIS3 [2].

Елементи першого рівня важливі, але є лише частиною, оскільки точний опис пріоритетів забезпечується повною структурою дерева пріоритетів. Більш цікавим у контексті даної роботи є аналіз інформації, що надається на різних рівнях дерева пріоритетів. У правій частині табл. 2 елементи першого рівня класифікуються на основі інформації, що надається у всіх пов'язаних рівнях дерева пріоритетів, ідентифікуючи комбінації розмірів, з якими можна зустрітись, рухаючись по дереву, починаючи з рівня 1 від стовбура до кінця пріоритетних «гілок» на рівнях 2 та 3. Результати сильно відрізняються від результатів на лівій частині табл. 2.

В середньому половина предметів першого рівня (68,2 % в Італії, 28,4 % у Польщі) призводить до поєднання двох вимірів; 40 % (20,9 % в Італії, 63,6 % в Польщі) призводять до поєднання трьох вимірів; тоді як 1% поєднують усі чотири виміри. Найчастіші комбінації - A + B (40 % загалом, 52,7% в Італії, 23,9 % у Польщі) та A + B + C (36,4 % загалом, 16,4 % в Італії, 61,4 % у Польщі), перші помітно частіше в Італії, а другі в Польщі.

Наведений вище аналіз показує, що більшість областей втручання політики, визначені в 39 розглянутих стратегіях, здаються

придатними пріоритетними завданнями для інтелектуальної спеціалізації, оскільки вони визначені як поєднання щонайменше двох із чотирьох основних вимірів, визначених у третьому розділі. Понад 90 % пунктів першого рівня призводить до відповідних пріоритетів інтелектуальної спеціалізації, проте шість регіональних стратегій в Італії та п'ять у Польщі містять пріоритети, які не повністю відображають логіку втручання підходу до інтелектуальної спеціалізації.

Багаторівнева структура пріоритетів є новою рисою стратегій інтелектуальної спеціалізації, яка не була чітко передбачена або обговорена в Європейських регламентах і має принципове значення [5]. Кількість пріоритетів, визначених регіоном або країною, не визначається кількістю пунктів, визначених на рівні 1, або на найвищому рівні в дереві пріоритетів; натомість вона більш коректно представлена кількістю елементів на найнижчому ієрархічному рівні, що відповідає кожному та всім пунктам 1 рівня.

Якщо застосувати цю логіку, то загальна кількість пріоритетів в Італії та Польщі, отриманих при розгляді елементів на найнижчому можливому рівні дерева пріоритетів, може бути декілька тисяч. Так, наприклад, італійський регіон Кампанія ідентифікує шість елементів на першому рівні дерева пріоритетів та 126 предметів на третьому рівні, тоді як польський регіон Лодзький визначає шість елементів на рівні 1 та 459 окремих елементів на третьому рівні (див. табл. a1 та a2 додаткових даних в [1; 2]).

Ці цифри можуть здатися надмірно високими в силу як необхідності концентрувати державні ресурси на обмеженій кількості пріоритетів (як того вимагає регламент ERDF), так і адміністративного та технічного потенціалу, необхідного для ефективного розвитку багатьох різних сфер.

Однак належне судження про придатність даного дерева пріоритетів має формуватися в кожному конкретному випадку, враховуючи конкретні соціально-економічні умови країни чи регіону, розмір програми політики та технологічні характеристики кожного виробничого процесу.

Таким чином, розглянута розгалужена структура пріоритетів може протидіяти та, можливо, нейтралізувати вибірковість політич-

ного втручання, що пропагується підходом інтелектуальної спеціалізації, навіть за наявності формально правильної комбінації вимірів. Це може бути, наприклад, якщо певна технологія розгалужується на багато прикладних областей або секторів, або якщо суспільний виклик має на меті вирішуватися заходами в декількох секторах.

Іншими словами, якщо галузі є складними і широкомасштабними, то важко відрізнити, чи втручається держава відповідно до обраної пріоритетної структури, або це є переліком широких заходів, що застосовуються у всіх сферах економіки. Щоб втручання політики було вибірковою, дерево пріоритетів має бути рідким [6; 7].

Таким чином, аналіз узгодженості фактичних стратегічних рішень та політичних втручань із концептуальною основою інтелектуальної спеціалізації показав, що:

1. Вивчаючи національні та регіональні стратегії інтелектуальної спеціалізації в Італії та Польщі, було встановлено, що пріоритети політики визначаються у відповідності з багаторівневою, деревоподібною структурою, вищий ієрархічний рівень якої, зазвичай, містить декілька широких вимірів, і чий галузі охоплюють декілька конкретних видів діяльності. Якщо розглядати їх окремо, більшість цих заходів представляють відповідні пріоритети розумної спеціалізації. Однак у 11 із 39 досліджених RIS3 деякі сфери інновацій не відповідають критеріям, які використовуються в цьому аналізі для визначення пріоритетів інтелектуальної спеціалізації.

2. Декілька стратегій надають пріоритет десяткам, а то й сотням різних видів діяльності. Оцінка доцільності вибору певного набору пріоритетів виходить за межі цього дослідження; однак аналіз ставить важливе питання щодо спроможності органів управління стратегічно ефективно підтримувати розвиток величезних наборів заходів, кожний з яких потенційно потребує конкретних компетенцій та спеціальних адміністративних та технічних ресурсів. Крім того, великі набори пріоритетів, як у випадку деяких регіонів Італії та Польщі, являють собою дуже щільні дерева пріоритетних напрямків, які можуть фактично обійти принцип вибіркового втручання, оскільки стратегії в кінцевому рахунку охоплюють більшість великих економічних районів.

3. На наступний програмний період (2021–2030 рр.) країнам ЄС було б доцільним переглянути структуру стимулів, надану національним та регіональним органам влади, щоб краще узгодити практичний підхід та логіку втручання інтелектуальної спеціалізації з вимогами, встановленими Політикою згуртованості (регламенти, цілі поглинання фінансування, рамки діяльності тощо). Потрібні додаткові дослідження для кращого розуміння характеристик одного з найамбітніших експериментів промислової політики, що коли-небудь пропонувався. Зокрема, слід звернути увагу на те, чи можуть і як можуть бути реалізовані конкретні втручання, за яких умов та залежно від чинних факторів, що знаходяться в рамках компетенції та поза впливу держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Gianelle C., Guzzo F., Mieszkowski K. Smart Specialisation: what gets lost in translation from concept to practice? *Regional Studies*, 2019. DOI: 10.1080/00343404.2019.1607970.

2. Operational Programme for the Implementation of the EU Cohesion Policy in the period 2014–2020 / Explore data by Country. URL: <https://cohesion-data.ec.europa.eu/countries>.

3. Cohesion Fund (CF). URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/cohesion-fund/.

4. European Regional Development Fund (ERDF). URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/erdf/.

5. European Union. Regulation (EU) No. 1303/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 laying down common provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund, the European Agricultural Fund for Rural Development and the European Maritime and Fisheries Fund and laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund and the European Maritime and Fisheries Fund and repealing Council Regulation (EC) No. 1083/2006. Brussels: European Union, 2013.

6. Матюшенко І. Ю., Мишко К. О. Смарт-спеціалізація регіонів – європейський інструмент регіонального маркетингу і підвищення конкурентоспроможності країни. *Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15-16 листопада 2018 р.). Харків: ФОП Лібуркіна Л. М., 2018. С. 408–415.

7. Нерушенко А. С. Розумна спеціалізація як інструмент стимулювання інноваційного розвитку європейських регіонів. *Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин*: матеріали XIV науково-практичної конференції молодих вчених (м. Харків, 29 березня 2019 р.). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 86–89.

REFERENCES

1. Gianelle C., Guzzo F., Mieszkowski K. (2019). Smart Specialisation: what gets lost in translation from concept to practice? *Regional Studies*. DOI: 10.1080/00343404.2019.1607970 [In English].

2. Operational Programme for the Implementation of the EU Cohesion Policy in the period 2014–2020 / Explore data by Country. URL: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries> [In English].

3. Cohesion Fund (CF). URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/cohesion-fund/ [In English].

4. European Regional Development Fund (ERDF). URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/erdf/ [In English].

5. European Union. Regulation (EU) No. 1303/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 laying down common provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund, the European Agricultural Fund for Rural Development and the European Maritime and Fisheries Fund and laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund and the European Maritime and Fisheries Fund and repealing Council Regulation (EC) No. 1083/2006. (2013). Brussels: European Union [In English].

6. Matiushenko, I.Yu., Myshko, K.O. (2018). Smart-spetsializatsiia rehioniv – yevropeiskyi instrument rehionalnoho marketynhu i pidvyshchennia konkurentospromozhnosti krainy. *Konkurentospromozhnist ta innovatsii: problemy nauky ta praktyky: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kharkiv, 15-16 lystopada 2018 r.) - Competitiveness and Innovation: Problems of Science and Practice: Proceedings of an International Scientific and Practical Conference*. Kharkiv: FOP Liburkina L. M., 408–415 [In Ukrainian].

7. Nerushenko, A.S. (2019). Rozumna spetsializatsiia yak instrument stymuliuvannia innovatsiinoho rozvytku yevropeiskykh rehioniv. *Aktualni problemy svitovoho hospodarstva i mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn: materialy XIV nauково-praktychnoi konferentsii molodykh vchenykh (m. Kharkiv, 29 bereznia 2019 r.) - Topical Problems of the World Economy and International Economic Relations: Proceedings of the XIV Scientific and Practical Conference of Young Scientists*. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina, 86–89 [In Ukrainian].